

Wie niet horen wil

Van Nicci French verscheen eveneens bij
Ambo|Anthos uitgevers

<i>Het geheugenspel</i>	<i>Medeplichtig</i>
<i>Het veilige huis</i>	<i>Huis vol leugens</i>
<i>Bezeten van mij</i>	<i>In hechtenis</i>
<i>Onderhuids</i>	
<i>De rode kamer</i>	In de Frieda Klein-reeks:
<i>De bewoonde wereld</i>	<i>Blauwe maandag</i>
<i>Verlies</i>	<i>Dinsdag is voorbij</i>
<i>De mensen die weggingen</i>	<i>Wachten op woensdag</i>
<i>De verborgen glimlach</i>	<i>Donderdagskinderen</i>
<i>Vang me als ik val</i>	<i>Denken aan vrijdag</i>
<i>Verloren</i>	<i>Als het zaterdag wordt</i>
<i>Tot het voorbij is</i>	<i>Zondagochtend breekt aan</i>
<i>Wat te doen als iemand sterft</i>	<i>De dag van de doden</i>

Meld je aan voor onze nieuwsbrief om op de hoogte te blijven van
de nieuwste boeken van Ambo|Anthos uitgevers via
www.amboanthos.nl/nieuwsbrief.

Nicci French

Wie niet horen wil

Vertaald door Eefje Bosch,
Mechteld Jansen en Elise Kuip

Ambo|Anthos
Amsterdam

ISBN 978 90 263 5212 6 (paperback)

ISBN 978 90 263 5532 5 (gebonden)

ISBN 978 90 498 0854 9 (dwarsligger)

© 2021 Nicci French

© 2021 Nederlandse vertaling Ambo|Anthos uitgevers,
Amsterdam en Eefje Bosch, Mechteld Jansen en Elise Kuip

Oorspronkelijke titel *The Unheard*

Oorspronkelijke uitgever Simon & Schuster

Omslagontwerp Marry van Baar

Omslagillustratie © Reilika Landen/ Arcangel Images

Foto auteur © Mark Kohn

Verspreiding voor België:

Veen Bosch & Keuning uitgevers nv, Antwerpen

Voor Patricia, de dappere

1

Ze zeggen dat je niet kunt doodgaan in je dromen, maar van nacht voelde het toch alsof ik er geweest was. Ik stortte neer, net als zij, en vlak voor ik op het razendsnel naderende donkere beton terechtkwam schrok ik hijgend wakker, badend in het zweet. Het was niet weg. Het gebeurde opnieuw.

Ik probeerde te denken aan een gladde zee, een blauwe lucht, een bos met zacht ruisende bladeren. Ik kreeg het niet voor elkaar.

Ik was wakker maar zat nog steeds in de droom. Ik was terug bij waar het allemaal begonnen was.

Ik zat die zondagochtend in de vensterbank van een café bij Broadway Market. Ik was te vroeg, waardoor ik Jason en Poppy al zag aankomen voor ze mij zagen. Heel even leek er nooit iets te zijn veranderd. Poppy zat op Jasons schouders, met zijn oren stevig vast, haar mond aarzelend vrolijk open, haar prachtige rode haar als een vlag in een zacht briesje. De vader met zijn dochttertje, wandelend over straat op weg naar de moeder die op hen zit te wachten.

Zelfs op dit moment, ook al kwam ik net bij Aidan vandaan

en was ik door het heerlijk warme meiweer in een uitgelaten stemming hiernaartoe komen lopen, vol hoop, verlangen, opwinding en met het gevoel de hele wereld aan te kunnen, voelde ik een sluimerend verdriet. Poppy was nog zo klein, zo kwetsbaar en vol vertrouwen. En Jason en ik, wij hadden haar dit aangedaan – haar leven in tweeën gedeeld. Maar we gingen ervoor zorgen dat het beter werd, samen.

Ik zag hen naderen. Jason hield Poppy vast aan haar beentjes om haar in balans te houden en zong zo te zien een liedje. Hij had een goede stem; vroeger zong hij altijd luidkeels onder de douche. Dat deed hij vast nog steeds.

Toen ze langs het raam kwamen zag hij me en glimlachte op die vertrouwde, grappige manier, alsof we stiekem samen om hetzelfde grapje lachten, net als toen we elkaar nog maar pas kenden. Hij legde Poppy's weekendtasje op de stoep om haar van zijn schouders te kunnen tillen en neer te zetten. Poppy wees opgetogen naar mij en drukte toen haar gezicht tegen het raam zodat haar neus werd geplet tegen het glas, dat besloeg door haar adem. 'Mama,' zei ze onhoorbaar.

Ik stond op, liep naar haar toe bij de deur en gaf haar een knuffel, en ze drukte haar gezicht tegen mijn schouder. Ze rook naar zaagsel en sap. Ik was ervan uitgegaan dat Jason meteen weer zou opstappen, maar hij bestelde koffie voor zichzelf en warme chocolademelk voor Poppy en met zijn drietjes gingen we aan het tafeltje zitten. Poppy wurmde zich bij mij op schoot en ik keek Jason een beetje ongemakkelijk aan. Ik wilde hoe dan ook voorkomen dat we naar haar gunst zouden dingen. Maar hij glimlachte alleen maar.

Hij zag er nog steeds goed uit. Hij had wat grijze plukjes in zijn keurig getrimde baard, was wat dikker geworden. Hij was volwassen, een schoolhoofd, had status, maar ik zag nog

steeds de jongen voor wie ik gevallen was – de jongen die voor mij gevallen was.

Ineens dacht ik terug aan die eerste avond, lang geleden. Het was zo snel gegaan, net in een periode waarin ik me had voorgenomen nooit, maar dan ook nooit meer aan een man te beginnen. Mijn relatie was net op uiterst pijnlijke wijze stukgelopen. Mijn vriend met wie ik zeven jaar iets had gehad – mijn eerste echte liefde – was ervandoor gegaan met een goede vriendin, die ik al bijna mijn hele leven kende. Ik was hen allebei kwijtgeraakt. Zelfs het verleden dat ik met hen deelde was door leugens kapotgemaakt. Ik was er als een breekbaar, gevoelig, getormenteerd hoopje ellende uit gekomen.

Maar op een lentedag als deze, vol bloesem en frisgroen gebladerte, had mijn vriendin Gina me overgehaald met haar mee naar een feestje te gaan. Ze zei dat het me goed zou doen en had geen nee willen horen. Ze keek toe terwijl ik een jurk aantrok die meer van een zak weg had, mijn haar borstelde en weigerde make-up op te doen. Jason was er ook, lang en slank, met grijze ogen, een kuiltje in zijn destijds nog baardloze kin en een verschoten blauwkatoenen overhemd. Ik wist nog hoe hij naar me had gekeken, zonder weg te kijken. We waren aan de praat geraakt. We dansten samen en ik voelde zijn lichaams-warmte. Ineens dacht ik: dus mijn leven is helemaal nog niet voorbij; ik ben nog steeds aantrekkelijk en voel me nog steeds tot mensen aangetrokken; mijn vriendje mag dan een klootzak zijn geweest en mijn vriendin waardeloos, maar ik kan nog steeds lachen, dansen, seks hebben en het leven door me heen voelen stromen. Ik kan opnieuw beginnen.

We waren naar een bar in Camden High Street gegaan. Daar had ik tequila gedronken tot het me duizelde en had ik bij mezelf gedacht dat ik op mijn tellen moest passen, dat ik me niet

moest laten beetnemen, niet weer. Jason legde zijn hand op de mijne en zei dat hij een vriendin had, wat als een klap in mijn gezicht voelde. Ik was op slag nuchter. Ik zei dat ik me niet wilde inlaten met iemand die al bezet was, dat ik wist hoe het voelde om bedrogen te worden. Jason knikte, gaf me een kus op de wang, iets te dicht bij mijn mond, en we namen afscheid en ik dacht hem nooit meer te zullen zien.

De volgende dag stuurde hij me een berichtje. Dat kon ik me nog woord voor woord herinneren: *Heb het net uitgemaakt. No pressure. Maar zou het heel leuk vinden je te zien.*

Nu zaten we hier, jaren later, met onze prachtige dochter van drie, en aankomende juli waren we precies een jaar uit elkaar. Zoveel beloftes en zoveel verloren. Het was geen echtscheiding, omdat we nooit waren getrouwd. Maar we hadden een kind, een huis en een gezamenlijk leven.

De jonge barista met het frisse gezicht verscheen met de drankjes. Ze zette de grote beker warme chocolademelk voor Poppy's neus.

'Zo jongedame, deze is vast voor jou.'

Poppy keek boos naar het meisje, dat duidelijk van haar stuk was gebracht.

'Ze is een beetje moe,' zei Jason.

'Ik ben helemaal niet moe,' zei Poppy resoluut, maar ze maakte een prikkelbare indruk. Er zat een uitbarsting aan te komen.

Het meisje trok haar wenkbrauwen op en liep weg.

'Hoe was jullie weekend?' vroeg ik.

Jason keek naar Poppy. 'Hoe was het, Poppy?'

'Het regende.'

'Nou, niet de hele tijd, toch.'

'Het regende en regende en regende.'

‘Ik weet het, liefje. Jij, Emily en ik hebben spelletjes gedaan en je hebt getekend en met Emily gekookt.’

Emily was Jasons vrouw. Maar dan echt. Deze keer was Jason in het huwelijksbootje gestapt. Poppy was op hun bruiloft geweest. Ik had een geel jurkje voor haar gemaakt en haar haar de avond tevoren gewassen, en later had ik de foto van hun drietjes gezien, een spiksplinternieuw gezinnetje waar ik niet bij hoorde.

‘Dat klinkt leuk,’ zei ik, en ik probeerde het te laten klinken alsof ik het meende. Ik meende het ook, hield ik mezelf voor. Ik kon toch niet anders dan hopen dat Poppy het leuk had? Ik keek mijn ex-partner aan. ‘Dank je, Jason.’

Jason lachte weer, met dat geheimzinnige, samenzweerderige glimlachje van hem: hij en ik tegen de rest van de wereld. Zo was hij vroeger ook al.

‘We doen het best oké, toch?’

‘Hoe bedoel je?’

‘Wij twee.’ Hij gebaarde naar Poppy die haar beker vervaarlijk optilde. ‘Veel mensen maken er een potje van. Liggen overhoop met elkaar. Wij niet.’

Mijn blik dwaalde af naar Poppy. Ze had chocola om haar mond en blies voorzichtig in haar beker. Vaak leek ze in haar eigen wereldje te zitten, niet op te letten, maar ze was een menselijke spons die alles opzoog. Je kon onmogelijk weten wat ze allemaal zag, hoorde, begreep.

‘Dat klopt.’

‘En dat zullen we ook nooit doen.’

Na ons besluit om uit elkaar te gaan hadden we een paar basisregels afgesproken: nooit boos op elkaar worden waar Poppy bij was. Nooit naar haar gunst dingen. Nooit proberen haar af te kopen met snoep of speelgoed, haar niet op haar ge-

drag aanspreken of de dagelijkse structuur laten versloffen. Meningsverschillen tussen ons nooit in onze relatie met haar laten doorwerken. Ons nooit kritisch over de ander uitlaten in haar bijzijn. Altijd samenwerken waar het haar opvoeding betrof. Er altijd van uitgaan dat we haar allebei op de eerste plaats hadden staan en elkaar vertrouwen als ouder. Enzovoorts. Het was een hele waslijst, het leek wel een zelfhulpboek. Jason had ze allemaal opgeschreven en naar me gemaïld, alsof het een contract betrof. En we hadden ons eraan gehouden.

Ik keek naar de man die de vader van mijn kind was. Hij had altijd een hekel gehad aan kleren kopen, dat had ik dan ook altijd voor hem gedaan. Het jasje had ik hem drie jaar geleden voor zijn verjaardag gegeven. Maar dat overhemd met opdruk kwam niet van mij. Ik was er ook niet bij geweest toen hij die zachtleren schoenen had uitgezocht. Ik vouwde een papieren servetje open en veegde Poppy's mond af.

‘Zullen we dan maar, poppetje?’

Toen we opstonden boog Jason zich naar me toe alsof hij me ging zoenen, maar hij fluisterde alleen iets.

‘Sorry?’

‘Alles komt goed.’

‘Wat?’ vroeg Poppy.

‘We nemen gewoon afscheid,’ zei Jason.

De gemeenschappelijke ingang van mijn appartement lag altijd bezaaid met reclamefolders. Bernie, die boven woonde, had er zijn fiets hangen. Hij stond hem net uit het rek te halen toen ik de deur opendeed.

‘Tess!’ zei hij, alsof ik maanden weg was geweest. ‘En Poppy!’ Met een zorgelijke blik boog hij zich voorover. ‘Gaat alles wel goed?’

Hij was ongeveer even oud als ik, midden dertig, slank, met vaalbruine ogen, bruin haar in een staartje en een bruine piekbaard. Hij miste twee vingerkootjes aan zijn linkerhand, wat Poppy mateloos fascinerend vond, en had de gewoonte altijd net iets te dicht bij je te komen staan. Hij boog zich naar Poppy, die een stap naar achteren deed en hem met grote ogen aankeek.

‘Ze is moe,’ zei ik terwijl ik mijn voet door de stapel post haalde. Een paar enveloppen waren voor mij: nog meer rekeningen.

‘Als er iets is wat ik kan doen,’ zei hij.

Ik mompelde iets wat naar ik hoopte zowel beleefd als ontmoedigend klonk.

Onze kat stond al bij onze huisdeur. Sunny had ik bij mijn vertrek meegenomen, samen met mijn oude naaimachine en tuingereedschap, maar verder bijna niets. Ik had de foto’s, de meubels, lampenkappen, de ratjetoe aan borden en glazen en de kerstversiering achtergelaten, alle spullen die we samen hadden uitgezocht en door de jaren heen verzameld hadden en die me aan die gelukkige begintijd deden denken en vervolgens aan hoe dat geluk langzaamaan vervaagd was. Ik moest de deur achter alles dichttrekken, maar had het niet over mijn hart kunnen verkrijgen Sunny bij Jason en Emily in Brixton achter te laten, ook al had hij daar jarenlang gewoond. Hij was mijn maatje, oud, dik en haveloos, met een verschoten oranje vacht, afkeurende groene ogen, een manke poot en een rafeilig oor.

Poppy tilde Sunny op, zijn poten bungelden ongemakkelijk onder haar armen, en sjouwde hem mee naar haar slaapkamer. Het was de eerste kamer die ik had ingericht toen we hier waren komen wonen, ik had plankjes en hemelsblauwe gordijnen

opgehangen, de muren geverfd, het bed in elkaar geschroefd en nieuw beddengoed, een vrolijke spreid en een rieten stoeltje gekocht. Poppy had me geholpen door de kleuren uit te kiezen en tijdens het schilderen kleine, nette verfstreken naast de mijne aan te brengen met de kwast die ik speciaal voor haar gekocht had.

Ik pakte Poppy's tas uit, legde de tuinbroek in een la, gooide het T-shirt, de onderbroek en sokken in de was. Ik haalde de zachte teddybeer met ogen van knopen en de enigszins gehavende lappenpop, Milly, met haar rode vilten rok en oranje wollen haar eruit, en legde ze bij haar in bed, volledig volgens Poppy's nauwkeurige instructies. Ze kon niet slapen zonder die twee. Ik zette haar lievelingsprentenboeken terug op haar boekenplankje en legde het etui met pennetjes en krijtjes op haar bureau.

Onder in de tas lag een stapeltje papier: Poppy's tekeningen die ze het weekend had gemaakt. Ik ging op bed zitten.

'Mag ik je tekeningen zien?'

Poppy kwam naast me zitten, de kat gleeed van haar schoot. Van bovenaf bekeek ik haar kleine gestalte. Een lichte huid, donkere ogen, opvallend rood haar, roder dan het mijne. Een fel, veeleisend, opgewekt klein meisje dat nog steeds niet bevatte wat er gebeurde in haar leven. Ik voelde een steek in mijn borst bij de gedachte.

De eerste tekening bestond uit een knaloranje explosie bovenin met daaronder allemaal gestippelde blauwe vegen.

'Is dat de zon?'

'Het had geregend,' zei Poppy.

'Wat mooi.'

Dit werd gevolgd door een dier dat ik voor een leeuw of paard hield; een prinses; een huis; allemaal in geel-, rood- en blauwtinten.

‘Die zijn prachtig. Ik ga er eentje uitkiezen voor boven mijn bed, dan kan ik ernaar kijken en aan jou denken.’

Poppy was hier duidelijk niet bijster van onder de indruk.

Ik legde het huis opzij en kwam bij de laatste tekening. Die was zo anders dat ik me even afvroeg of er geen vergissing in het spel was, of hij misschien niet door iemand anders was gemaakt. Hij was helemaal in dik, zwart krijt. Hij was basaal, primair en heftig. Het was kennelijk een soort vuurtoren of gewone toren met boven die toren, als het tenminste een toren was, een van Poppy’s driehoekige poppetjes, met armen en benen die er als boze stokjes uit staken, en een klonterig zwart gekrabbel rondom het hoofd. Het poppetje hing scheef, met zijn hoofd naar beneden.

‘Is dat een toren?’

‘Het is een toren.’

Ik wist niet in hoeverre Poppy me gewoon napraatte. Ik wees naar het poppetje. ‘Wie is dat?’

Poppy legde een vinger op het hoofd met de donkere krassen eromheen. ‘Ik heeft haar haar gemaakt.’

‘Heb,’ zei ik zwakjes. ‘Maar wie is het? Is het een engel? Een toverfee?’

‘Een goede fee.’

Met een verontrust gevoel bekeek ik de grillige lijnen. ‘Is ze aan het vliegen?’

‘Nee.’

‘Is het een verhaal? Een sprookje?’

‘Ze was in de toren.’

‘Net als Rapunzel?’

‘Zij,’ zei Poppy, wijzend naar het poppetje op de tekening.

‘Nee, ik bedoel, is dat iemand uit een verhaal?’

‘Hij deed haar doodmaken.’

‘Wat?’

‘Hij deed doodmaken. Dood en dood en dood.’

‘Liefje, wat bedoel je? Wie?’

Maar nu was Poppy in de war en zei ze dat ze honger had, en vervolgens zei ze dat ze een kat had willen zijn, waarna ze begon te huilen. Ik legde de tekeningen op het bureau, behalve die ene met zwart krijt, die nam ik mee.

2

Ik droomde dat ik door iemand gebeld werd en realiseerde me toen slaperig dat het geen droom was. Zachtjes stond ik op, nog steeds half in slaap, en ging Poppy's kamer in, waar ik het nachtlampje aanknipte. Poppy zat rechtovereind met verwilderd haar en een intens verdrietig gezicht. Ik kon ruiken en voelen wat er gebeurd was.

‘Geeft niks. Kom, dan maken we je weer schoon en droog en verschoon ik je bed even.’

‘Ik had het gedaan.’

‘Wat gedaan?’

‘Ik had erin geplast.’

‘Dat was gewoon een ongelukje.’ Hoewel Poppy al maanden niet meer in bed plaste, dacht ik terwijl ik haar een schone pyjama aantrok en het bed afhaalde.

‘Ga maar even in mijn bed liggen,’ zei ik, ‘dan maak ik dit af. Neem Teddy en Milly maar mee.’

‘Ik had het gedaan. Ik had het gedaan.’ Ze fronste met haar hele gezicht en begon te huilen.

‘Dat geeft helemaal niet.’

‘Niet slaan!’

‘Slaan? Waar heb je het over? Ik zou jou toch nooit slaan. Dat zou ik toch nooit doen, lieverd. Kom maar met mij mee.’

Poppy bleef de rest van de nacht bij mij slapen. Ze drukte haar sterke lijfje tegen me aan en bleef net zolang wurmen tot ze lekker lag. Haar adem rook naar slaap.

‘Ben je nog steeds dood?’

Ik liet een geschrokken, spetterend lachje horen. ‘Ik ben nooit dood geweest.’

‘Ben je niet doodgegaan?’

‘Nee, ik ben niet doodgegaan, liefje. Ik ben hier. Ga maar lekker slapen.’

En Poppy viel inderdaad in slaap, tot vijf uur ’s ochtends, toen er een grijs licht aan de randen van de gordijnen verscheen, toen schrok ze met zo’n heftige schokbeweging wakker dat ik er ook wakker van werd. Ze had haar ogen wijd open en keek me aan alsof ik een volslagen vreemde was.

‘Jason, sorry dat ik je stoort, maar ik wilde weten of er in het weekend misschien iets is gebeurd. Iets waar Poppy overstuur of in de war van kan zijn geraakt.’

Ik zat in de serre – een kamer van glas en stalen steunbalken, en destijds voor mij de reden om dit appartement te kopen, ondanks de kleine slaapkamers en het minikeukentje aan de zijkant – en dempte mijn stem in de telefoon voor het geval Poppy me kon horen. In de tuin zaten twee puttertjes op het voederplankje.

‘Het is nog geen halfzeven.’

‘Ik ging ervan uit dat je wel wakker zou zijn. Je bent altijd vroeg op.’

‘Er is niks gebeurd. Ze is niet overstuur geweest. Niks aan de

hand. Maak je toch niet zo druk om ieder wissewasje.’

‘Dit is geen wissewasje. Ze doet raar. En ze heeft in bed geplast.’

‘Dat doen kinderen nou eenmaal, Tess.’

Ik dacht aan de tekening, de woorden die ze had gezegd. Ik dacht aan hoe ze zich aan me had vastgeklampt. ‘Het voelt alsof er iets is.’

‘Ik moet ophangen.’

‘Tuurlijk,’ zei ik mat. ‘Ik bedoel, natuurlijk. Sorry. Ik ben echt ongerust.’

Ik gaf Sunny te eten en ruimde de vaatwasser uit. Ik kleepte Poppy aan (de katoenen streepjesbroek die ik een paar weken eerder voor haar gemaakt had, een flodderig T-shirt, haar spijkerjasje en groene gympjes), en mezelf (roestkleurige sweaterjurk, spijkerjasje, enkellaarsjes). Ik kamde Poppy’s rode haar, maakte er een vlecht in en ze gilte het uit. Ik kamde mijn eigen wat minder rode haar en bond het naar achteren. Ik maakte voor ons allebei pap. Ik deed Poppy’s lunch (boterham, plakjes rauwe wortel en komkommer, appel) in haar lunchtrommeltje en mijn eigen lunch (hetzelfde) in het mijne. Ik poetste Poppy’s tanden en de mijne. Vlak voor we weggingen stak ik de tekening in mijn rugtas.

Om kwart voor acht zette ik Poppy bij Gina af. Ik kende Gina al sinds de middelbare school: we waren samen op vakantie geweest, hadden in hetzelfde huis gewoond, geheimen gedeeld; we hadden elkaar verliefd zien worden, relaties zien verbreken, knetterdronken of stoned zien worden; we hadden ruzie gemaakt en het weer bijgelegd. Een tijdje had Carlie ook bij ons vriendinnenclubje gehoord, tot ze er met mijn vriend vandoor was gegaan – waarna Gina niets meer met haar te maken had

willen hebben en nu nog steeds met ijzige minachting over haar sprak. Gina en ik waren tegelijk zwanger geweest en een paar maanden na elkaar bevallen.

Soms voelde het alsof we eerder zussen dan vriendinnen waren, door een gezamenlijk verleden met elkaar verbonden. Zij was deel van de reden dat ik naar London Fields was verhuisd. Haar zoon Jake zat op dezelfde voorschool als Poppy. Ze had ook nog een meisje, Nellie van zes maanden, met mollige beentjes, rode appelwangetjes en een schaterlach als een op-trekkende motor.

Gina werkte voor een liefdadigheidsinstelling en was drie maanden na de bevalling weer aan het werk gegaan. Laurie, haar man, werkte thuis en nam het leeuwendeel van de zorg voor de kinderen voor zijn rekening. Ik vroeg me weleens af of hij überhaupt werkte. Hij vond het blijkbaar oprecht leuk om voor de kinderen te zorgen, was altijd met ze aan het bakken, aan het verven, of nam ze mee op gekke uitjes waar hij online iets over had gelezen. Poppy en ik waren een paar maanden geleden met hem mee geweest naar een surrealistische konijnen-kunstjeswedstrijd in Barking, waar we tienermeisjes met een ernstig gezicht hun verwarde konijnen aan een riempje over, en meestal dwars door, minihindernissen hadden zien sleuren. Hij was tenger gebouwd, maar ik zag hem meestal met Nellie in een draagzak en Jake op zijn heup. Twee of drie keer per week bracht hij of Gina – maar meestal hij – Poppy en Jake naar school en haalde hen weer op. Op mijn vrije dagen deed ik dat. Terwijl Jason in zijn functie was opgeklommen, was mijn loopbaan na Poppy's geboorte gestagneerd, en ik was parttime basisschooljuf geworden met een salaris waarmee ik soms in mijn onderhoud kon voorzien en soms ook niet. Hoe had het zover kunnen komen, vroeg ik me af, terwijl we op gelijke voet